

CONSIDERAȚII PUNCTUALE CU PRIVIRE LA PARTICIPAREA SOLDAȚILOR ROMÂNI DIN TRANSILVANIA ÎN UNITĂȚILE MILITARE AUSTRO-UNGARE ÎNTRE 1914–1918

Daniela-Ștefania CURELEA¹

dana_cdana1@yahoo.com

ABSTRACT: Every Romanian family in Transylvania, Banat and Bucovina was affected in one way or another by the first great world conflagration, and one of these aspects, which we will talk about in the next study, was the incorporation into the Austro-Hungarian army of a significant number of Romanians from Transylvania who were at that time in the flower of age and the slaughter of many of them on the fronts that Austro-Hungary was involved in between 1914–1918.

KEYWORDS: Romanian family, world conflagration, Transylvania, Austro-Hungarian army, romanians soldiers.

Fiecare familie de români din Transilvania, Banat și Bucovina, a fost afectată într-un fel sau altul, de prima mare conflagrație mondială, iar unul dintre aceste aspecte, despre care vom vorbi în studiul care urmează, l-a reprezentat încorporarea în armata austro-ungară a unui însemnat număr de români din Transilvania care se aflau la acea dată în floarea vârstei și sacrificarea multora dintre aceștia pe fronturile pe care Austro-Ungaria a fost implicată între anii 1914–1918². Legislația cezaro-crăiască în ceea ce privește armata imperială ne oferă imaginea fidelă a unei structuri militare supranaționale, care era obligată prin lege și regulamente, prin onoare și

¹ Profesor, director-adjunct, Colegiul Tehnic „Cibinium” Sibiu, membru al Filalei CRIFST – Brașov; Societatea de Științe Istorice din România, Filiala Sibiu. Textul acesta a fost prezentat în mod succint în cadrul Sesiunii anuale de comunicări științifice, „Solidarități și idealuri în spațiul românesc”, care a fost organizată la Sibiu, în 18 noiembrie 2017. În studiul de față, textul nostru a fost extins și consolidat prin aparat științific de specialitate.

² Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, Alba Iulia, Editura Aeternitas, 2003, p. 15. De semnalat faptul că un număr mare de vieți românești au fost sacrificate pe fronturile Primului Război Mondial.

credință la manifestarea loialității față de împărat și patrie. Dar, în ceea ce îi privește pe românii transilvăneni, patria lor, nu era deloc Austro-Ungaria, decât strict legal, loialitatea multora dintre ostașii români încadrați în unitățile militare ale armatei imperiale, manifestându-se mai degrabă față de România.

Conform acordurilor și prevederilor pactului semnat între Austria și elita națiunii maghiare, în anul 1867, armata imperială era delarată ca un corp unitar, situația reală întâlnită în unitățile militare nefiind aceasta. Armata a fost structurată în *Landwehr*, în partea geopolitică a imperiului controlată de Austria, respectiv, *Honvédség* pentru partea maghiară a Monarhiei habsburgice. Această forță militară a reprezentat în realitate elementul represiv-coercitiv care a avut menirea să țină sub control manifestările ostile ale popoarelor din Austro-Ungaria, în raport cu națiunile dominante politic, economic, social, cultural. Situația din Imperiu Austro-Ungar, a fost surprinsă cu maximă acuratețe de generalul român Alexandru Averescu, care considera că autoritățile politico-militare de la Viena și Budapesta erau conștiente și conștientizate de neajunsurile militar-strategice care rezultau din tendințele naționaliste care se manifestau în acest imperiu multinațional din spațiul central european (Mitteleuropa). A. Averescu sublinia „mai în toate provinciile cu tendințe naționaliste trebuie luate măsuri contra oricărei veleități de tulburări, măsuri care nu pot consta decât din mănunchiuri solide de trupe”³.

Construcția națională a popoarelor din Europa, afirmarea mișcărilor culturale, maticele în lumea slavă, Asociațiunea Transilvană în Ardeal, alte societăți, specifice asociaționismului cultural evident în Europa secolului XVIII-XIX, coroborată cu problema națională s-a resimțit acut în rândurile armatei, deoarece conștiința națională a fost fermentul activ care a bulversat cu putere trupa, mai puțin, elementele ofițerești superioare, aflate la comandă. Din aceste considerente, autoritățile militare de la Viena, au încercat în repetate rânduri punerea în aplicare a unor măsuri tactice care să conducă la consolidarea sistemului militar. Din 1907, Conrad von Hoetzendorf, șeful Marelui Stat Major, înainta împăratului Franz Iosif, un memoriu, în care a evidențiat printre altele, „fiecare recrut, indiferent de naționalitate, trebuie să simtă că el are drepturi egale în forțele armate și de aceea nimic nu trebuie să-i dea impresia că acolo

³ Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din război (1914–1916)*, vol. I, București, 1937, p. 170–171.

există popoare privilegiate”⁴. Preocupat constant de coeziunea sistemului militar austro-ungar, von Hoetzendorf, sesiza în mai multe rânduri importanța problemei naționale pentru armata imperială. Contele a pus în evidență monarhului statului Austro-Ungar, să impună facilitarea unor reforme progresiste în societate care să meargă până la adoptarea votului universal și educația generală obligatorie pentru toate naționalitățile din Imperiu⁵. Remarcăm că șeful diplomației imperiale din Berlin, consideră că în acest fel, s-ar putea preîntâmpina intrarea României în război împotriva Puterilor Centrale, și s-ar consolida loialitatea elitelor românești față de patrie și tron⁶.

Alexandru Beldiman, ambasadorul României la Berlin, îl informă pe regele Carol I al României de faptul că șeful diplomației imperiale de la Berlin a trimis mai multe misiuni pe lângă cabinetele din Viena și Budapesta, considerând problema românească ca fiind una presantă în condițiile în care armata austro-ungară înregistrat în anul 1914 înfrângeri în Galiția și la Lemberg și era într-o situație incertă pe frontul sudic din Serbia. În acest sens a activat și mareșalul Hindenburg care constata pe frontul din răsărit incapacitatea armatelor austro-ungare de a acționa eficient împotriva rușilor și pe frontul sudic împotriva sârbilor. De prezentat succinct, în acest context ca importante și atitudinile omului politic maghiar Oszkár Jászi, care a contesat în mod constant în viața politică din Ungaria intransigența și lipsa de orizont a primului ministru Istvan Tisza cu privire la problema acordării de drepturi naționalităților⁷. Problema

⁴ Nicholas Stone, *Army and Society in the Habsburg Monarchy (1900–1914)*, în *Past and Present*, nr. 33, april, 1966, p. 98.

⁵ Conrad von Hoetzendorf, *Aus meiner Dienstzeit (1906–1918)*, vol. I, Wien, 1921, p. 503–504. Deși ofițer, Conrad von Hoetzendorf, un fin și atent politician și psiholog, a conștientizat ce importanță ar avea acordarea votului universal, ca supapă de descărcare a presiunilor și tensiunilor sociale, economice, culturale, politice, acumulate în cadrul Imperiului Austro-Ungar. Menționăm că situația românilor din Transilvania a preocupat și diplomația de la Berlin, astfel, într-o adresă oficială, ministrul de externe al celui de-al Doilea Reich, von Jagow notifica ambasadorului său la Viena, necesitatea acordării unor drepturi politice și sociale românilor din cadrul Monarhiei Habsburgice.

⁶ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), Colecția xerografii Germania, *Pachet XVIII/2*

⁷ Oszkár Jászi, *The Dissolution of the Habsburg Monarchy*, Chicago, The University of The Chicago Press, 1966, p. 145. Situația era extreme de complicată în ceea ce privește conștiința națională a unor tineri care proveneau din rândurile naționalităților din Austro-Ungaria, astfel o coeziune reală la nivelul elementului ofițeresc și a trupeii din

națională a afectat și elementul ofițeresc și compoziția acestuia, atât în ceea ce privește structura comenzii, cât și a deciziei militare, iar aici punem în evidență că majoritatea covârșitoare a ofițerilor activi care asigurau comanda trupelor erau germani sau maghiari⁸.

Recensământul din anul 1910, îi plasa pe românii transilvăneni într-un procent de 7 % din totalul ofițerilor imperiali, 0,9 % din numărul ofițerilor activi și 0,6 % din rândurile ofițerilor de rezervă, în comparație cu procente de 25 %, 78,7 % și 60,2 % ofițeri germani și 23,1 %, 9,3 % și 23,7 % ofițeri de origine maghiară. Această realitate a fost modificată la începutul Primului Război Mondial. Mobilizarea generală, a adus în rândurile armatei imperiale numeroși ofițeri din rezervă, inclusive din rândurile națiunilor dominate, astfel, s-a urmărit, ca unitățile militare să nu aibe comandanți de aceeași etnie⁹. Cercetătorul clujean Liviu Maior aprecia într-un studiu publicat în anul 1985, că 90 % din cadrele de comandă imperial, au fost de origine germană și maghiară, în raport cu trupa care era formată în proporție de 50 % din rândurile naționalităților din cadrul Imperiului¹⁰.

Ofițerii de carieră de origine română, se plasau procentual înaintea cehilor, slovacilor, rutenilor, slovenilor, italienilor și erau, de regulă, deținători de grade inferioare, fiind doar sublocotenenți, locotenenți, căpitani, mai rar, maiori, foarte puțini colonei, iar generali, doar câțiva¹¹.

subordine era mai mult decât discutabilă. În această etapă, patriotismul dinastic a fost unul mai mult mimat și oricum era artificial.

⁸ Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 17. Faptul că majoritatea ofițerilor superiori care dețineau comanda trupelor erau germani sau maghiari era în fapt o reunoaștere a situației în care se afla Monarhia habsburgică, în care puterea era deținută de aceste două națiuni dominante, celelalte popoare și națiuni din Austro-Ungaria fiind într-o stare de subordonare efectivă față de cele două națiuni care conduceau statul dualist.

⁹ Liviu Maior, *Soldați români în armata austro-ungară (1914–1918)*, în *Civilizație medievală și modernă românească*, Cluj-Napoca, Dacia, 1985, p. 357.

¹⁰ Liviu Maior, *Soldați români în armata austro-ungară (1914–1918)*, în *Civilizație medievală și modernă românească*, Cluj-Napoca, Dacia, 1985, p. 357

¹¹ Ioana Rustoiu, Smaranda Cutean, Marius Cristea, *Excelență sub două flamuri. Dănilă Papp (1868–1950)*, Alba Iulia, Altip, 2015, p. 11–14. Evident au existat și excepții de la această regulă. Una dintre acestea fiind ofițerul român Dănilă Papp, care a urcat treptele ierarhiei militare, ajungând la gradul de colonel și comandant de brigadă, iar după război în armata română a urcat treptele ierarhiei militare până la gradul de general de corp de armată. A ocupat și funcții în administrația României Mari între 1938–1940 și în diplomatie, între 1941–1943, a fost ambasador al României pe lângă Sfântul Scaun.

Căpitanul Vasile Barbu, sublinia, în rândurile unui manuscris care se păstrează că în armata austro-ungară au activat între 1914–1918 ca ofițeri superiori, doar 3 generali, 15 colonei și 12 locotenenți-colonei și maiori de origine română, restul fiind de grade mai mici¹². Anul 1914, a adus din partea Budapestei o creștere a îngrijorării privindu-i pe românii transilvăneni, însă premierul Tisza aprecia reacția românilor la ordinul de mobilizare ca fiind peste așteptările guvernanților¹³. Realitatea românilor mobilizați a fost remarcată, printre alții de Sextil Pușcariu, Petre Nemoianu și Octavian C. Tăslăuanu, tustrei de altfel, fiind participanți la evenimentele primei conflagrații mondiale¹⁴. Altă explicație privind mobilizarea și răspunsul românesc la apelul împăratului, trebuie căutat în tratativele lui Theodor Mihali, adept al loialității față de Austro-Ungaria, cu regele Carol I, prin intermediul soției sale Eleftheria, fostă doamnă de onoare a reginei Elisabeta a României, suvernul României solicitând politicienilor transilvăneni ca să fie loiali Monarhiei habsburgice, cu care România era într-o alianță secretă pentru publicul larg încă din anul 1883. Ziarul *Românul* din Arad publica un apel semnat de T. Mihali, nu în calitatea sa de vicepreședinte al Partidului Național Român din Austro-Ungaria, ci ca președinte al Clubului parlamentarilor români din Budapesta, intitulat „Către fiii neamului românesc” în care îndemna la lege și loialitate față de tron și împărat prin răspunsul la actul de mobilizare și ascultare față de autorități¹⁵.

În acest sens au îndemnat mitropoliții și episcopii ortodocși și cei greco-catolici din Transilvania și Banat, nu în ultimul rând în adoptarea acestei poziții trebuie avută în vedere și poziția oficială a României față de evenimente, neutralitatea, ca urmare a Consiliului de Coroană de la Sinaia din 1914, iar apoi poziția incertă și oscilantă a Bucureștiului, a provocat românii transilvăneni și bănățeni o serie de semne de întrebare și frământări ale conștiinței, ca zbatere între datoria națională și aceea față

¹² Muzeul Național al Unirii din Alba Iulia (în continuare M.N.U.A.I.), Vasile Barbu, *Din istoria militară a poporului român din Transilvania*, mss. Vasile Barbu a ajuns în timpul războiului la gradul de maior, iar după anul 1918 a ajuns la gradul de general de brigadă, primind sarcina de a organiza trupele de jandarmierie.

¹³ Petre Nemoianu, *Prizonier la ruși, rob la unguri*, București, f.a., p. 6.

¹⁴ *Ibidem*, p. 5; Sextil Pușcariu, *Memorii*, București, Editura Minerva, 1978, p. 7; Octavian C. Tăslăuanu, *Trei luni pe câmpul de război*, București, 1916, p. 18.

¹⁵ *Românul*, IV, nr. 159 din 2 august 1914; Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 20.

de Curtea de la Viena¹⁶. Implicat în evenimente, atent analizator al lor, Octavian C. Tăslăuanu observa că românii din monarhie neputându-se manifesta prin propriile forțe au așteptat acțiunea României, dar care s-a prelungit în accepțiunea autorului cu o prea lungă și de neînțeles pentru ardeleni neutralitate, ceea ce i-a îndemnat pe ardeleni „la o supunere resignată și fatalistă”. Cu atât mai mult cu cât conștiința națională a elementului românesc, nu a fost catalizată în sensul ridicării oamenilor la revoltă și nesupunere civică, ci, mai degrabă, prin îndemnuri prudente, s-a urmărit o clarificare a situației existente în plan politic și militar¹⁷. Distingem aici două atitudini total diferite, prima s-a referit la refugiul ardelenilor peste munți în România, atunci situația a favorizat acest tip de acțiune sau atunci când pe font fiind, au ales să treacă în liniile inamice, dezertând și declarându-se prizonieri.

O a doua, în condițiile în care rostul vieții românilor transilvăneni și bănățeni, a ajuns la un grad de strâmțorare și supraveghere, încât au rămas să servească în armata austro-ungară, mai mult din frica față de represaliile pe care le-ar avea de suportat familiile lor, rămase acasă¹⁸. De semnalat faptul că în primele zile de război, autoritățile militare imperiale au permis românilor să poarte la braț cocarde în culorile României, iar fanfarele militare petreceau pe românii mobilizați cu imnul „Deșteaptă-te române”, când aceștia părăseau garnizoanele îndreptându-se spre liniile fronturilor pe care lupta Austro-Ungaria¹⁹. Alt element semnificativ, care aparținea de războiul psihologico-propagandistic este oferit de plecarea pe front a Regimentului 50 Alba Iulia, care au arborat în ferestrele trenului steaguri tricolore roș-galbene-albastre și strigau în urale *Trăiască România. Trăiască regele Carol*²⁰. Un alt element pe care îl menționăm în acest sens, l-a reprezentat faptul că apelul împăratului, decretele de mobilizare și cele

¹⁶ *Ibidem*, p. 21.

¹⁷ Octavian C. Tăslăuanu, *Trei luni pe câmpul de război*, p. 366–367.

¹⁸ Teama aceasta era indusă sub amenințarea tribunalelor militare, a legilor marțiale introduse odată cu declanșarea conflagrației mondiale, a atentei supravegheri din partea organelor polițienești, dar și a celor din serviciile secrete și a numeroaselor persecuții și împilări care se desfășurau împotriva acelor care erau bănuți de sentimente naționale, românești.

¹⁹ Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, Oradea, Editura Diecezană 1926, p. 16; *Adevărul*, XXIX din 22 iunie 1916; *Gazeta Transilvaniei*, LXXVIII din 23 iulie 1915.

²⁰ D.J.A.A.N., *Prefectura Comitatului Alba Inferioară*, dosar 21/1914, f. 17–18; *Gazeta Voluntarilor*, I, nr. 20 din 3 iunie 1923

legate de starea de război, au fost formulate pentru prima dată de la semnarea Pactului Dualist și în limba română²¹. Mediul intelectual românesc din Transilvania considera, (cel puțin o parte a sa care avea ca promotor ideologic pe Teodor V. Păcățianu) că Austro-Ungaria nu va fi ușor de înfrânt, datorită alianței sale cu Germania, situație în care, ardelenii vor rămâne pe mai departe în starea de fapte în care se găseau și la acea dată, și anume inferioritatea politică și națională în raport cu autoritățile și statul austro-ungar²². Altă categorie de români, considera că războiul va fi de scurtă durată, fie datorită înfrângerii rapide a Serbiei, ceea ce nu s-a petrecut, deși în planificarea cercurilor militare de la Viena și Budapesta, era doar o simplă formalitate militar-strategică, fie pentru că se considera că o intervenție promptă a Rusiei la Dunăre în favoarea Serbiei va conduce mai degrabă decât s-ar crede la înfrângerea rapidă și fără dificultăți a Austro-Ungariei. O. Tăslăuanu, atent asupra evenimentelor care se derulau, a emis ideea că în anul 1914, nu a existat un plan ardelean cu privire la dezrobirea națională, deși discuții și idei care circulau, în special în mediul intelectual-politic existau²³. Alt participant la evenimente, Petre Nemoianu, sublinia într-o carte publicată în anul 1922 că „politica noastră oficială, cea din Transilvania și cea de la București, nu credea că înfăptuirea visului nostrum național este atât de aproape și, prin urmare, nici nu a lucrat în această direcție”²⁴.

Războiul european a izbucnit mult prea repede, concluziona O. Tăslăuanu și a găsit poporul român de o parte și alta a Munților Carpați nepregătit pentru marele moment al întemeierii statului național unitar la

²¹ Octavian C. Tăslăuanu, *Trei luni pe câmpul de război*, p. 11; Nicolae Ciachir, *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui De-al Doilea Război Mondial*, București, Oscar Print, 1999, p. 105. De făcut observația că puțin timp după ce Primul Război Mondial a debutat, în satele și orașele Transilvaniei a fost arborat drapelul tricolor al României, iar propaganda austro-ungară a urmărit să convingă populația locală că România era aliată a Austro-Ungariei, iar în această calitate, Monarhia Habsburgică va ajuta Regatul României să intre în posesia Basarabiei.

²² Teodor V. Păcățianu, *Jertfele românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș aduse în războiul mondial din anii 1914–1918*, în *Transilvania*, LIV, nr. 1–2, ianuarie-februarie 1922, p. 32–33.

²³ Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 23. Mai ales în rândurile celor care formau intelligentsia care activa în despărțămintele transilvane ale Asociațiunii.

²⁴ Petre Nemoianu, *Prima Alba Iulie. Vountarii români în războiul pentru întregirea neamului*, Timișoara, 1922, p. 3.

acea dată. Alt punct de vedere pe care l-am considerat ca fiind de menționat este acela al medicului brașovean Pompiliu Nistor, care a participat la mișcarea voluntarilor români din Rusia. Acesta a apreciat că în perioada desfășurării luptelor din Galiția „și-a făcut fiecare datoria brută de soldat, luptând fără însuflețire, fără a avea ochii asupra altui ideal decât ca prin jertfele noastre să dovedim ungușilor că merităm altă soartă mai bună și că prin aceste jertfe se va răscumpăra dreptatea pentru neamul nostru”²⁵. Speranța ardelenilor era în România, în clipa când România se va mișca, pentru că doar astfel și într-o altă alianță decât a Puterilor Centrale, se putea realiza statul național unitar român, iar clipa respectivă, considera O. Tăslăuanu, „ne va învăța ce trebuie făcut”. Între 1914–1918, au fost mobilizați, iar apoi încorporați în armata austro-ungară, conform unei statistici realizate de Comitetul central al Asociațiunii, pornind de la date oficiale, 489.544 soldați de origine română din Transilvania²⁶. În cei patru ani de război, între iulie 1914 și octombrie 1918, cele 19 centre de recrutare imperiale din Transilvania și Banat, au trimis către liniile frontului, fiecare în parte câte 48 de batalioane, rezultând la un calcul simplu, un total de 912 batalioane cu peste 650.000 soldați de origine română, ofițeri, subofițeri și trupă²⁷.

Românii au fost mobilizați și repartizați în 12 regimente de linie și 6 regimente de honvezi²⁸, iar în fara acestor mari unități operative formate în majoritate de români, soldații de origine română au fost repartizați și în Regimentele de linie 85 Sighet și 82 Oradea, într-un regiment secuiesc de honvezi, în Regimentul 24 Brașov și într-un Batalion de vânători de munte²⁹. Cu rivire la românii mobilizați din zona Bucovinei, aceștia au făcut parte

²⁵ M.N.U.A.I., Fond Marea Unire, Pompiliu Nistor, *Corpul voluntarilor români ardeleni-bucovineni. Istoricul înființării, până la sosirea la Iași*, mss, inv. 3471; *Gazeta Transilvaniei*, nr. 176–198 din 1922; *Gazeta Voluntarilor*, nr. 4–37 din 1923.

²⁶ *Transilvania*, LIV, nr. 1–2, ianuarie-februarie 1922, p. 24–25.

²⁷ M.N.U.A.I., Fond Marea Unire, Vasile Barbu, *Din istoria militară a poporului român din Transilvania*, mss., p. 2.

²⁸ Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 24. Cele 12 regimente de linie în care au fost repartizați români transilvăneni au fost: 2 Brașov, 31 Sibiu, 33 Arad, 37 Oradea, 5 Satu Mare, 43 Caransebeș, 50 Alba Iulia, 51 Cluj, 61 Timișoara, 62 Târgu-Mureș, 63 Bistrița și 64 Orăștie, iar cele 6 regimente de honvezi erau: 21 Cluj, 22 Târgu Mureș, 23 Sibiu, 32 Dej, 4 Oradea și 12 Satu Mare.

²⁹ Într-un studiu viitor, ne vom apleca asupra activității acestor soldați care au căzut prizonieri în nordul Italiei și au format Legiunea românească care a activat în Italia în perioada anilor 1917–1918 de partea Antantei și implicit a României.

din unitățile *Landwehr*-ului, pe lângă care a activat și Regimentul 41 din Cernăuți³⁰. Facem observația că regimintele românești din Transilvania au fost încadrate în Corpul XII Armată de la Sibiu și Corpul VII Armată din Timișoara, ambele totalizând 3, respectiv 2 divizii care au fost organizate în structura eșalonată a Corpurilor de Armată XII din Sibiu și VII de la Timișoara³¹.

Menționăm că pe teritoriu comenzii militare a Corpului XII Armată din Sibiu s-au aflat 7 cercuri de recrutare, fiind corespunzătoare regimentelor de linie 2, 31, 50, 51, 62, 63 și 64, iar cercul din Odorhei, specific regimentului 82, a fost unul secuiesc. Observăm că dintre cele 8 cercuri de recrutare care s-au aflat pe teritoriul acestui mare Corp de Armată, care la 1 august 1914, a emis ordinul de mobilizare, fiecare în parte au pus pe picior de război, câte un regiment format din 4 batalioane a câte 1000 soldați, la care s-au adăugat cadrele de comandă și cele administrative, adică peste 32.000 soldați, subofițeri și ofițeri.

În comparație, regimintele de honvezi din cele trei cercuri de recrutare ale lor au adunat câte 3 batalioane atingând cifra de 9000 soldați, la care s-au adăugat, cum era, de altfel și norma cadrele administrative și cele de la comandă³². În concluzie, putem sumariza, remarcând că la 1 august 1914, Corpul XII Armată de la Sibiu s-a deplasat pe spre linia frontului cu 41.000 soldați care au compus 12 regimente de linie, dintre care 11 regimente era preponderent formate din soldați și cadre de origine română³³. Comparativ, Corpul VII Armată din Timișoara, a avut în arondarea sa 5 cercuri de recrutare-mobilizare românești, care corespundeau regimentelor de linie, 43, 61, 33, 37, 85, punând pe picior de război la 1 august 1914, un număr de 20.000 combatanți, în timp ce acele cercuri care au fost mixte specifice regimentelor 5 Satu Mare, 20 Becicherecul Mare și 101 Bekes Csaba. Acestea puneau la dispoziția armatei 1000 soldați, iar cercurile

³⁰ M.N.U.A.I., Fond Marea Unire, Vasile Barbu, *Din istoria militară a poporului român din Transilvania*, mss., p. 23–24.

³¹ *Ibidem*, p. 29. Interesant de semnalat faptul că fiecare regiment de linie (arma infanterie) austro-ungar se alcătui din 4 batalioane, dintre care însă, din fiecare asemenea regiment, un batalion era dsilocat în Bosnia, Herțegovina sau în N. Italiei. Cu privire la regimintele de infanterie honvezi acestea erau formate din 3 batalioane.

³² *Românul*, IV, nr. 12 din 29 ianuarie 1914; Vasile Dudaș, *Voluntarii Marii Uniri*, Timișoara, Editura Augusta, 1996, p. 35–36; Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 25.

³³ *Ibidem*.

regimentelor de honvezi de origine română 2 Arad, 4 Oradea și 8 Lugoș, au trimis spre front 9000 honvezi. Așadar, rezumând, cercurile Coprului VII de la Timișoara, trimiteau spre linia frontului la începutul lunii august 1914, 30.000 soldați și cadre de comandă de origine română³⁴.

În perioada celor 4 ani de război s-a înregistrat un număr considerabil de pierderi de vieți omenești, aspect care a impus corpurilor de armată și cercurilor de recrutare-mobilizare din Transilvania permanente reîncadrări ale unităților de luptă cu efectiv nou, preponderent de origine română, iar între 1914–1918 din cele 13 cercuri de recrutare-mobilizare românești din Banat și Transilvania au fost trimise către linia fronturilor 624 batalioane totalizând 539.200 români (trupă și cadre), iar din cele 6 cercuri de honvezi au participat pe fronturi 288 batalioane de honvezi românești cu 40.800 români. La un succint bilanț al mobilizării românești din Transilvania și Banat înțelegem că au participat 580.000 români, (trupă și cadre). La aceste constante reîncadrări cu trupă și cadre a unităților de pe front, adăugăm cei 71.000 români încorporați și trimiși pe front la începutul lunii august 1914, astfel aflăm că românii din această provincie austro-ungară au participat la Primul Război Mondial în cadrul diferitelor unități militare cu un efectiv de 651.000 oameni (trupă și cadre)³⁵.

Acestor efective repartizate cu precădere la arma infanterie trebuie să le adăugăm pe acelea care au fost repartizate la regimentele de artilerie și cavalerie, în formațiunile medical-sanitare și la flota din Marea Adriatică. În conformitate cu o statistică elaborată de Teodor V. Păcățian, unul dintre importanții membrii ai Asociațiunii Transilvane, aflăm că: „numărul celor care au participat la război n serviciile auxiliare, la partea sedentară sau au fost mobilizați pe loc este de 34.578 de oameni, cifră pe care în manuscrisul său o adminte în discuție și Vasile Barbu³⁶. De remarcat în urma studiilor informația că românii mobilizați în armata austro-ungară

³⁴ M.N.U.A.I., Fond *Marea Unire*, Vasile Barbu, *Din istoria militară a poporului român din Transilvania*, p. 31; Vasile Dudaș, *Voluntarii Marii Uniri*, p. 36; De făcut observația că la 1 august 1918, că în urma ordinului de mobilizare cele două corpuri de armată austro-ungare din Transilvania au trimis pe front 71.000 de români, soldați și cadre de comandă.

³⁵ M.N.U.A.I., Fond *Marea Unire*, Vasile Barbu, *Din istoria militară a poporului român din Transilvania*, mss, p. 31.

³⁶ Teodor V. Păcățianu, *Jerfele românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș*, p. 32; Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 26.

reprezentau aproximativ 53 % din totalul combatanților din Transilvania, în comparație cu maghiarii mobilizați care erau doar 26 %, germanii 9 %, iar alte naționalități totalizau procentul de 10%³⁷. Istoriografia și memorialistica ne pune în evidență faptul că în rândurile românilor transilvăneni și bănățeni, războiul a produs sacrificii umane, drame de familie, nenorociri de tot felul, pornind de la cele fizice la cele psihice, ceea ce în mod evident ne permite să remarcăm că toate acestea au afectat societatea românească de dincoace de Carpați în toate structurile sale. În decursul cilor mai bine de patru ani de război, românii ardelenii și bănățeni au înregistrat 82.588 de morți și dispăruți, iar 63.304 răniți invalizi și bolnavi³⁸.

Ca urmare a pierderilor înregistrate de românii din Transilvania pe front, Comitetul central al Asociațiunii, aprecia că după război au rămas 79.226 orfani și 38.630 de văduve, cifre dramatice la care se adăugau miile de arestați români și refugiații care se aflau internați în lagărele austro-ungare din ordinul autorităților locale, comitatense și centrale³⁹. Ne vom referi în rândurile care urmează la totalul pierderilor înregistrate de români, împărțite pe comitate: Alba inferioară, 2257 morți și 1806 dispăruți, Arad, 3580 morți și 2068 dispăruți, Bihor, 4205 morți și 2778 dispăruți, Caraș-Severin 4.669 morți și 2664 dispăruți, Cojocna, 2380 morți și 1811 dispăruți, Hunedoara, 3840 morți și 2712 dispăruți, Sălaj, 2227 morți și 1697 dispăruți, Solnoc-Dobâca, 3107 morți și 2472 dispăruți, Timiș-Torontal, 2333 morți, nu au fost semnalati soldați sau cadre care erau declarate disprute, iar Turda-Arieș, 1951 morți, nu au fost semnalati dispăruți⁴⁰. Dincolo de aceste date seci, strict numerice, nu putem să nu gândim că în spatele acestora se desfășura o dramă a românilor din Transilvania care în acei teribili ani au fost obligați să-și jertfească viețile pentru un scop total străin lor: menținerea statului austro-ungar⁴¹. De

³⁷ Radu Groza, *Astra și soldații români de pe front în Primul Război Mondial*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, Cluj-Napoca, vol. XXVIII, 1987–1988, p. 352–353.

³⁸ Teodor V. Păcățianu, *Jerfele românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș*, p. 32–33.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ Teodor V. Păcățianu, *Jerfele românilor din Ardeal, Banat, Crișana, Sătmar și Maramureș, Anexa A*, p. 51; Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 26.

⁴¹ Scopul Austro-Ungariei în război, era opus prin definiție înseși existenței românilor ca națiune liberă și independentă în Transilvania, iar idealul românesc de libertate și unitate națională a celor de dincoace de Carpați cu cei de peste munți, nu se putea

remarcat că majoritatea regimentelor românești au fost trimise în Galiția, iar o parte importantă a rezerviștilor români din fiecare batalion sedentar au fost dislocați în Bosnia-Herțegovina în vederea completării dispozitivului de luptă imperial din cele două provincii de graniță ale Austro-Ungariei⁴². În scrierile sale Octavian C. Tăslăuanu a asemănat drumul făcut de regimentele românilor transilvăneni către linia frontului „cu un convoi de morți, petrecut de lacrimile și bocetele celor rămași acasă, nicăieri nicio însuflețire și nicio bucurie”⁴³, iar Petre Nemoianu, sublinia că pe români: „trenul îi duce spre un scop și un ideal pe care nu-l pot pricepe”⁴⁴. Încă din primele zile ale războiului, ofițerii români din cercul de mobilizare al Făgărașului au început unele semne de împotrivire, conform unei relatări a lui Eugen Goga, fratele poetului, care plănuiau răzvrătirea la Făgăraș, care ar urma apoi să se extindă în toată Transilvania⁴⁵.

Viitorul episcop de la Oradea, Roman Ciorogariu, observa în scrierile sale că pe alocuri, în Transilvania, „rezistența față de autorități a luat forma refuzului unor rezerviști de a se prezenta la încorporare, a dezertării din unități încă înainte de plecarea din garnizoane sau în timpul druului spre front”⁴⁶. Aceste cazuri s-au generalizat pe măsură ce românii mobilizați pe fronturi au intrat în contact cu realitatea, iar după 1916, în urma intrării României în război, situația a dobândit o amploare deosebită și ca urmare a acțiunii așa numitelor unități ale „cadrelor verzi”⁴⁷. Într-o statistică oficială a jandermeriei maghiare aflăm care au fost efectivele acestor unități, astfel la 12 iunie 1918, jandarmeria imperială raporta că: în 1916, aceste detașamente au avut 38.000 oameni, în 1917 aveau 81.000 membri și cel

realiza câtuși de puțin prin participarea românilor ardeleni la Primul Război Mondial în armata imperială.

⁴² M.N.U.A.I., Fond Marea Unire, Vasile Barbu, *Din istoria militară a poporului român din Transilvania*, mss, p. 59–61.

⁴³ Octavian C. Tăslăuanu, *Trei luni pe câmpul de război*, p. 17.

⁴⁴ Petre Nemoianu, *Prizionier la ruși*, p. 6.

⁴⁵ Eugen Goga, *Două Siberii*, București, 1916, p. 32; Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 27.

⁴⁶ Roman Ciorogariu, *Zile trăite*, p. 43.

⁴⁷ *A Magyar Munkásmozgalom Történetének Valogatott Dokumentumai*, vol. V, Budapest, 1956, p. 208. Avem în vedere aici, apariția unităților insurgente denumite „cadrele verzi” care în zonele retrase din Apuseni, Năsăud, Maramureș și zona Carpaților meridionali, au luat atitudine trecând la atacul pe față al autorităților locale, unităților de jandarmerie, micilor pichete militare. Conacele nemeșilor, depozitele de alimente, cele de îmbrăcăminte și încălțăminte, au fost de asemenea, atacate și nimicite de aceste unități ale răzvrătiților români: cadrele verzi.

puțin 44.600 de participanți estimați în primele trei luni ale anului 1918⁴⁸. Altă formă importantă de protest a românilor transilvăneni a reprezentat-o trecerea în România prin pasurile munților. Se apreciază în studiile de specialitate că în anul 1915, numărul tinerilor români care erau ași pentru serviciul militar a fost de 26.000, acestora li s-au adăugat alte câteva zeci de mii care au însoțit Armata a II-a în timpul retragerii din Transilvania în toamna și iarna anului 1916. Cifra totală a transilvănenilor care au slujit visul întregirii naționale în armata română a fost estimate la 100.000 soldați⁴⁹.

Pentru a împiedica acest tip de acțiune autoritățile maghiare au recurs la presiuni publice și intimidare, iar curțile marțiale au condamnat la moarte numeroși români încă din anul 1914, fiind afectați nu numai aceia care dezertau, a celor care se opuneau încorporării în armata imperială, dar și a românilor acuzați că îndemnau la nesupunere, cu precădere după jumătatea lunii august 1916. În ultimă instanță, în fața grozăviilor pe care românii transilvăneni le-au îndurat pe fronturi, dar și a nedreptăților pe care le îndurau din partea ofițerilor maghiari și austrieci, sentimental loialității și datoriei față de Austro-Ungaria s-a erdat în permanență. În aceste condiții, la cere s-au adăugat pierderile de vieți omenești, soldații români au dezertat constant în special la ruși, mai ales după intrarea României în război de partea Antantei⁵⁰.

Cu privire la un sumar bilanț al pierderilor înregistrate de Austro-Ungaria, facem observația că în primele luni ale războiului, acestea au fost considerabile, în special pe frontul rusesc. Între 16–30 august 1914, armatele rusești au obținut victoria de la Lemberg, iar între 7–11 septembrie 1914, austro-ungarii au fost înfrânți în toată Galiția, ceea ce a determinat comandamentul imperial să solicite o retragere pe aliniamentul Carpaților, pentru ca în lunile octombrie-noiembrie ofensiva coordonată de marele Duce Nicolae i-a silit pe austro-ungari și pe aliații lor germani să se replieze spre Silezia și granița estică a Germaniei. Victoria rusească în Galiția a fost apreciată ca fiind mai importantă în raport cu aceea obținută de germani

⁴⁸ A Magyar Munkásmozgalom Történetének Valogatott Dokumentumai, p. 208.

⁴⁹ Octavian C. Tăslăuanu, *Sub flamurile naționale. Note și documente din războiul de întregire a neamului*, Sighișoara, 1935, p. 195–201.

⁵⁰ M.N.U.A.I., *Fond Marea Unire*, L. Oanea, *Memoriu*, mss. nr. inv. 5999; Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 29.

la Tannenberg împotriva armatelor ruse conduse de generalii Samsonov și Rennenkampf⁵¹.

Situația pierderilor românești se prezenta astfel, conform aprecierilor lui Vasile Barbu. Regimentul 51 Cluj a pierdut în primele zile de război 3400 de oameni, din efectivul inițial de 4000, la 3 noiembrie 1914, regimentul 2 Brașov se mai alcătua din 742 soldați, 11 ofițeri, dintr-un total de 4000 oameni. Regimentul 63 din Bistrița a înregistrat pierderea a 60 % din capacitatea de luptă doar în decurs de o săptămână, regimentul 50 Alba Iulia a înregistrat în primele trei luni de război în toamna anului 1914 pierderi atât de mari, încât s-a impus retragerea sa de pe linia frontului pentru a nu fi declarată unitatea desființată, deoarece mai avea aproximativ 250 soldați. A fost ținut în retragere până în primăvara anului următor. Regimentul 21 honvezi din Cluj a înregistrat în luptele din zona Halici pierderi de 1500 soldați, adică 50% din efectivul mobilizat⁵².

În cursul anilor 1915–1916, exemplele de acest gen, tragice pentru românii transilvăneni, pentru familiile lor, pentru dramul de loialitate pe care îl mai manifestau pentru Monarhia Habsburgică pot continua, deoarece după seria succeselor obținute de Puterile Centrale în cursul anului 1915, contraofensiva rusă din 1916 a cauzat noi înfrângeri armatei austro-ungare, pierderile oficiale fiind estimate la 500.000 de oameni, dintre care prizonieri 113.000 soldați și subofițeri și 17.000 ofițeri de carieră și rezervă⁵³. În unitățile în care majoritatea soldaților erau de origine românească, facem observația că în timpul ofensivei coordonată de Brusilov între lunile iunie-iulie 1916, Divizia 7 Infanterie din Oradea a pierdut 11.000 oameni din efectivul inițial de 18.000, regimentul 83 din Odorhei a rămas doar cu 511 oameni din efectivul de 5330, iar regimentul 85 din Sighet a pierdut peste 2/3 din totalul efectivului⁵⁴. Evident aceste înfrângeri

⁵¹ Barbara Tuchmann, *Tunurile din august*, București, Editura Politică, 1970, p. 387. August von Tiritz, *Memoires*, paris, Editteurs Payot, p. 496. De exemplu, în decursul doar a 18 zile de încleștări militare pe frontal de răsărit, armata imperial austro-ungară a înregistrat pierderi estimate la 250.000 de morți și răniți și 100.000 prizonieri, pierderi considerabile, mai ales în ceea ce privește ofițerii de carieră cu grade mici și medii, locotenent, căpitan, maior.

⁵² M.N.U.A.I., Vasile Barbu, *Din istoria militară a poporului român din Transilvania*, mss, p. 83–166.

⁵³ Alexandru Averescu, *Note zilnice*, p. 120–123.

⁵⁴ M.N.U.A.I., Vasile Barbu, *Din istoria militară a poporului român din Transilvania*, mss, p. 166; Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 31.

militare au creat în rândurile românilor din armata imperială o stare tot mai clară de neîncredere în capacitatea de luptă a Austro-Ungariei, la care se putea adăuga încrederea lor că mai devreme sau mai târziu monarhia dualistă avea să fie înfântă, iar națiunile din Imperiu, se vor putea organiza politic și național în mod liber⁵⁵. Ironic, fratele lui Octavian Goga observa „Austria, cu armata ei bătută la toate răscrucile Europei, cu soldații ei ținuti sub același steag numai printr-un bluestem, cu neamurile ei încăierate între ele, sfârșite de eterne hărțuilei, plicutisite de ea și de habsburgii ei șterși și vechi”⁵⁶. Aceași situație era pusă în evidență și de Octavian C. Tăslăuanu, care referindu-se la înfrângerile austro-ungare din perioada 1914–1916, sublinia: „rușinoasa fugă a armatelor imperiale și incompetența cadrelor sale de comandă”⁵⁷, iar un sublocotenent român din regimentul 64 din Orăștie, Avram Todor, aprecia în memoriile sale că „în fața dezastrelor Austro-Ungariei, soldaților români din armata sa nu le mai rămânea decât să nădăjduiască că acest stat și forța sa militară se va nărui într-una din zilele ce vin și noi ne vom atinge țelul național românesc”⁵⁸.

Soldații români din Transilvania au fost de asemenea supuși unui tratament umilitor din partea superiorilor lor. În memoriile sale, bănățeanu Petre Nemoianu, mai târziu membru în Corpul Voluntarilor Români, a observat că tratamentul și comportamentul pe care ofițerii în special cei maghiari îl aveau la adresa trupei de origine română, a fost unul incorect și care a oscilat în funcție de evoluția situației militare pe fronturi⁵⁹. Înjurăturile, disprețul manifest, prăpastii și diferențe de tot felul, atitudine injustă, sunt numai câteva dintre comportamentele pe care Octavian C. Tăslăuanu le acuza, atunci când amintea de ierarhia militară imperială, iar acesta a observat în memorialistica sa că „atitudinile acestea făcuseră din mine un ostaș întreg, care nu se lupta însă din convingere, ci numai să le arate străinilor că neamul nostru îi întrece și pe câmpul de luptă”⁶⁰. De altfel, aprecia același autor, între ofițerime și trupă exista și se manifesta o reală prăpastie iar ura între prți nu lipsea deloc. Ofițerimea maghiară și cea

⁵⁵ Eugen Goga, *Două Siberii*, p. 59.

⁵⁶ Ibidem.

⁵⁷ Octavian C. Tăslăuanu, *Hora obuzelor*, București, 1916, p. 76.

⁵⁸ M.N.U.A.I., *Fond Marea Unire*, Avram P. Todor, *Memoriu*, nr. inv. 6003/37.

⁵⁹ Petre Nemoianu, *Prizonier la ruși*, p. 28.

⁶⁰ Octavian C. Tăslăuanu, *Trei luni pe câmpul de război*, p. 190; Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 32.

austriacă fiind informată de că România se pregătea să vină în Transilvania în alianță cu Antanta, își descărca ura și nemulțumirea pe trupa de origine română. Pedepse precum legatul la stâlp, serviciul permanent de santinelă, oboseala, erau forme de manifestare curente în ceea ce-i privea pe soldații români ardeleni din armata imperială⁶¹.

În toată perioada în care tinerii români din Transilvania au slujit sub stindardele Austro-Ungariei, atât asupra acestora, cât mai ales asupra familiilor lor rămase acasă s-au exercitat presiuni și persecuții din partea autorităților locale și comitatense regionale, care s-au deslănțuit în mod vehement și violent cu deosebire după intrarea României în război la jumătatea lunii august 1916. Între 1916–1918 au fost ridicate în mod silnic și deportate în Ungaria centrală dincoo de Szolnok 10.000 persoane care au fost folosite în mod abuziv la munca forțată în mine și fabrici, iar 500 de români transilvăneni au fost trimiși anual în lagărele de la Taplosülye și Ostffyajsnyfaja⁶².

În urma retragerii armatei române din Transilvania, încă din noiembrie 1916, autoritățile maghiare au intentat procese pentru trădare și agitație împotriva a 257 români, intelectuali, muncitori, țărani⁶³. Între 1916–1918, numeroși români au fost judecați și trimiși în fața curților marțiale pentru executarea imediată a sentinței, dar pentru acuratețea informației, suficienți lideri români s-au declarat prin jurământ loiali statului multinațional austro-ungar⁶⁴. Situație explicată prin starea de confuzie a unei părți a elitei române din Transilvania la acea dată. Din date de natură statistică rezultă, pentru perioada 1916–1918, faptul că din comitatul Sibiu au fost ridicate 293 persoane, din comitatul Hunedoara 264 persoane, din Făgăraș 205, din Brașov 198, din Alba Inferioară 96⁶⁵. Măsurile represive ale au afectat, mai degrabă intelectualitatea românească, pentru că frecvent aceasta a fost acuzată de autorități, că agita sentimentele naționale ale românilor din Transilvania. Arestații erau deportați în 15 așezări din

⁶¹ Alexandru Ciura, *Sub steag strain. Schițe și povestiri din Ardeal (1914–1916)*, București 1920, p. 36–38.

⁶² Octavian C Tăslăuanu, *Trei luni pe câmpul de război*, p. 349–350.

⁶³ Arhiva Institutului de Istorie din Cluj-Napoca, Fond *Ministerul de Interne al Ungariei*, *Pachet 12/1916*, dosar 10, fila 12.

⁶⁴ Biblioteca Academiei Române (în continuare B.A.R.), *Serviciul manuscrite*, Arhiva Dr. Constantin Anghelescu, vol. I, mss 18.

⁶⁵ Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale (în continuare S.J.S.A.N.), Fond „Astra”, dosar 506, fila 4–6.

comitatul Sopron din Ungaria. Aceștia au fost eliberați de abia în lunile mai-iulie 1918, în urma semnării păcii de București – Buftea între România și Puterile Centrale. Presa românească din Transilvania a fost cenzurată, iar școala confesională românească după intrarea României în război a fost plasată în Zona culturală și a condus la desființarea a 311 școli cu 477 învățători, statul urmând să instituie unități școlare cu limba de predare maghiară⁶⁶.

Alt fenomen specific perioadei de război l-a reprezentat dezertările, în special după anul 1916, transilvănenii și bucovinenii, au dezertat la ruși, formând la un moment dat în 1917 primul Corp al Voluntarilor Români (ofițeri și trupă care erau prizonieri în Rusia și care au fost din nou mobilizați și trimiși către țară. Un factor suplimentar care a delanșat dezertările, atât individuale, cât și colective, a fost una dintre proclamațiile Marelui Stat Major al armatei României adresat bănășenilor, bucovinenilor și transilvănenilor care serveau în armata austro-ungară, în care se afirma, printre altele: „Frați români, bucurați-vă, România a intrat în război și, alături de Anglia, Franța, Italia și Rusia a pornit să vă elibereze. Visul de sute de ani se împlinește, persecuția s-a terminat. De astăzi locul vostru nu este în armata austro-ungară, părăsiți rândurile sale, veniți sub steagul României fără rezerve, să luptați împreună pentru fericirea noastră și a voastră. Veniți să înfăptuim România Mare”⁶⁷.

Produse în împrejurări diferite dezertările au avut în comun, fie că se trecea la ruși, la italieni sau chiar la români, au fost îndrumate de ofițeri care proveneau din rândurile elitei românești din Transilvania, Banat și Bucovina. Organizate, ca urmare a propagandei românești desfășurate în rândurile unităților militare sau desfășurate spontan, trecerile la „inamicul”, care practic era aliat s-au derulat în perioada 1916–1917 pe frontul de răsărit. Situația dezertărilor a impus ca autoritățile din Transilvania și în special comisarul guvernamental al Transilvaniei să proclame starea excepțională pe teritoriul provinciei. În perioada anilor 1917–1918 ca urmare a primirii informațiilor cu privire la înființarea Corpului Voluntarilor Români pe

⁶⁶ Lazăr Triteanu, Școala noastră 1850–1916. „Zona culturală”, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1919, p. 73–96; Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 34–35; Ioan Popa, *Dimensiuni etno-identitare și național-politice în spațiul școlar sud-transilvănean 1849–1918*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2013, p. 98–106.

⁶⁷ A.N.I.C., *Colecția microfilme Iugoslavia*, rola 130, c. 298; Liviu Maior, *Soldați români în armata austro-ungară (1914–1918)*, p. 361.

teritoriul Rusiei, autoritățile locale și cele comitatense au adoptat o serie de hotărâri prin care averea dezertorilor urma să fie confiscate iar ajutoarele de război care se cuveneau familiilor acestora urmau să fie sistate⁶⁸.

Acest fapt nu a împiedicat ardelenii, bucovinenii, bănățenii să intre în corpul voluntarilor români și să participe pe front la Mărăști în vara anului 1917 și chiar să fie utilizați în stabilizarea situației politice din Basrabia în cursul toamnei anului 1917 și primăverii anului 1918 în condițiile în care autoritățile bolșevice ale noii Rusii încercau să capaceze Basarabia în sfera lor de interese și teritorialitate⁶⁹.

⁶⁸ Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Statului (în continuare S.J.H.A.N.), Fond Prefectura Comitatului Hunedoara, dosar 177/1918, f. 7–8, 36.

⁶⁹ Nicolae Ciachir, *Basarabia voievodală românească până la sfârșitul celui De-al Doilea Război Mondial*, p. 106; M.N.U.A.I., Fond Marea Unire, D. Munteanu Râmnic și I. Frățiman. mss. cit. p. 105; Ioan I. Șerban, *Voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia în războiul pentru întregirea neamului 1916–1919*, p. 152; Gabriel Ene, Dragoș Curelea, *Albii contra roșii. Repere din istoria unui război civil 1918–1921*, p. 111; Dumitru Miron, *Corpul voluntarilor ardeleni la Hârlău 1917–1918*, Iași, Editura Pim, 2014, p. 56–62.